

Bulgaristan Doğumlu Divan Şairleri

Divan Poets Born in Bulgaria

Filiz KILIÇ* - Tuncay BÜLBÜL**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara açılmasından sonra Balkanlarda bulunan şehirlerde yetişen şairler divan edebiyatının gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır.

Bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan coğrafyanın Türk kültür tarihinde oldukça önemli bir yeri vardır. Türk şiirini besleyen şairler arasında söz konusu coğrafyada doğmuş ve yetişmiş şairlerin sayısı azımsanmayacak derecededir. Bu yazıda bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan yerleşim yerlerinde doğmuş divan şairleri hakkında kaynaklarda bulunan bilgiler verilerek bu yerleşim yerlerinin Türk kültür tarihine yaptıkları katkı vurgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Bulgaristan, divan şiiri, kültür merkezleri.

ABSTRACT

Poets who settled in The Balkan lands after Ottoman Empire had spread out there enabled divan literature to develop.⁴

The geography that is the property of Bulgaria at the present time has great importance for the history of Turkish culture. Among the poets that contribute Turkish poetry, the poets born in that geography is satisfaction with the amount. In this article, information in the sources about divan poets born in the settlements of land borders of Bulgaria was given, and the contributions they made were emphasized.

Key Words: The Balkans, Bulgaria, Divan Poetry, Cultural Centers

* Prof. Dr. Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi; Gazi Üniversitesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Müdürü: fkilic@gazi.edu.tr

** Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: tbulbul@gazi.edu.tr

Türklerin İslam medeniyeti dairesine girmelerinden sonra teşekkül etmeye başlayan Divan Edebiyatı (Klasik Türk Edebiyatı), varlığını 20. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiştir. Yüzyıllar süren bu uzun zaman diliminde özellikle 16. yüzyılın ortalarından itibaren Divan Edebiyatı'nın başarılı örnekleri verilmeye başlanmıştır.

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin fetihlerle hızla sınırlarını genişlettiği ve güçlendiği dönemdir. Siyasî, ekonomik ve sosyal alandaki gelişme ve hareketlilik tabii bir seyir ile edebiyata da yansımış, böylece Divan Edebiyatı'nın başarılı şairleri bu yüzyıldan itibaren yetişmeye başlamıştır.

Balkanlarda 14. yüzyılda başlayan fetih hareketleri 15. ve 16. yüzyılda da artarak devam etmiştir. Fethedilen Balkan topraklarında ardı ardına kültür merkezleri dediğimiz şehirler oluşur. Bir şehre kültür merkezi denebilmesi için pek çok etken mevcuttur. Bu etkenlerden biri de şehrin yetiştirdiği şair sayısıdır. "Osmanlı kültür coğrafyasına şöyle bir göz atacak olursak edebiyat tarihimize katkıda bulunan şairlerin büyük bir bölümünün de Balkanlardaki şehirlerde doğduğu görülecektir. Bir başka ifade ile Osmanlı devletinin şair kadrosunun önemli bir bölümünü Rumeli yetiştiriyordu dense, mübalağa edilmiş olmaz." (İsen, 1997: 515). Balkan coğrafyasında doğmuş şairlerin dağılımına bakıldığında Mustafa İsen'in, bu tespitinin yerinde olduğu görülecektir. Şair tezkirelerinde doğum yerleri verilen şairlerin neredeyse üçte biri Balkan şehirlerinde doğmuştur Osmanlı devletinin coğrafi sınırlarının genişliği göz önüne alındığında bu dilimin oldukça büyük bir pay olduğu görülecektir.

Balkan coğrafyasının edip ve şair kaynağı olduğunu 16. yüzyılın önemli şair tezkiresi yazarlarından Âşık Çelebi şöyle anlatır: "Rivayet olunur ki Prizren'de oğlan doğsa adından akdem mahlas korlar. Yenice'de doğan oğlan baba diyecek vakit Farisi söyler, Priştine'de oğlan doğsa diviti belinde doğar, derler. Binaen ala zalik Prizren şair menbai, Yenice Farisi ocağı, Priştine kâtip yatağıdır." (Kılıç, 1994: 482). Âşık Çelebi'nin çağlar önce yaptığı bu tespit Balkanların Türk edebiyatı için önemini ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Genel olarak baktığımızda, bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalan Aydıncık, Aydonat, Balçık, Filibe, Sofya, Kızanlık, Niğbolu, Novaberde, Pravadi, Razgrad, Rusçuk, Silistre, Şumnu, Tatarpazarı, Tırhala, Vidin, Yanbolu, Hacıoğlupazarı yetiştirdikleri şairlerle Osmanlı'nın kültür merkezleri olarak görülürler. Bu kültür merkezlerinde doğmuş ve yetişmiş şairler Osmanlı edebiyatında önemli roller üstlenmişlerdir. Söz konusu yerleşim yerlerinde şu anki tespitlerimize göre 80'nin üzerinde Divan şairi doğmuştur. Bu merkezler içinde Filibe, yetiştirdiği

şair sayısıyla ilk sırayı alır¹. Bu yazıda Filibe ve Sofya² dışında kalan Bulgaristan şehirlerinde doğmuş, tespit edilebilen Divan şairleri hakkında kısa bilgiler verilecektir.

ÂHÎ: Niğbolu'da Seydi Hoca ile Melek Kadın'ın oğlu olarak dünyaya gelen şair, Benli Hasan sanıyla tanınmıştır. Ticaretle uğraşmış, ileri bir yaşta öğrenime başlamıştır. Yazdığı şiirlerle devrin padişahı Yavuz Sultan Selim'in dikkatini çekerek kendisiyle ilgilenilmesini istemiştir. Bunun üzerine Kazasker Kemal Paşa-zâde'nin teklif ettiği medreseyi, çevrenin "sen daha büyüğüne lâıksın" yollu telkinlerine kanarak kabul etmemiştir. Böylece kendisine kızan padişah ona yeni bir görev verilmesini engellemiştir. Bir müddet sonra Karaferye Medresesi'ne müderris olarak atanan Âhî, Manastırlı şair Hâverî'nin kızkardeşiyle evlenmiş, çok geçmeden 923/1517 yılında Karaferye'de ölmüştür.

Kaynaklar, Âhî'nin büyük bir şair olduğunu belirtmektedirler. Arkadaşı Bursalı Celilî gibi "Hüsrev ü Şirin" yazmaya başladıysa da Nakşî şeyhi Mahmud Efendi'nin engellemesi üzerine bu eseri yarım bırakmıştır. Daha sonra Fenarî-zâde'nin teşvikiyle Anadolu sahasında türünün en güzeli olduğu belirtilen "Hüs ü Dil"e başlamış bunu da tamamlayamadan ölmüştür. Bu eser daha sonra Hâverî tarafından tamamlanmıştır.

Kaynaklar, mesnevisinin gazellerinden üstün olduğunu belirtirler. Latîfî, ilk eserinin Şeyhî'ye nazire olduğunu ve bunun bazı bölümlerinin şairce, daha sonra yazdığı "Hüs ü Dil"de kullanıldığını söyler.

Kaynaklar: S, L, AÇ, HÇ, B, K, R, F, TN.

AKİF YUSUF: Hakkında fazla bilgi bulunmayan şair Şumnu'da doğmuş, ordu kâtipliği ve kethüdalık hizmetlerinde bulunmuştur.

Kaynaklar: FAT, TN.

ALÎ: Nasuh Efendi'nin oğlu ve Nevî-zâde Atâyî'nin büyük babası Şeyh Pir Ali Efendi'dir. Rusçuk'ta doğan şair Malkara'da Turhan Beg Camii imam ve hatipliği yapmıştır. 950/1543 tarihinde ölen şairin mezarı Malkara'da Turhan Mektebi'ndedir.

Kaynaklar: TN.

1 Filibeli Divan Şairleri konusunda bkz. "Kültür Tarihimizde Filibe Ve Filibeli Divan Şairleri" adlı makale.

2 Sofya doğumlu Divan şairleri 6-8 Kasım 2007 tarihinde Priştine'de düzenlenecek olan Türkoloji Sempozyumunda bildiri olarak sunulacaktır.

AŞKÎ: Asıl adı Ahmed Efendi olan şair Zağra doğumludur. Ebussuud Ahmed Efendi'nin oğlu olan Aşkî, Mustafa Efendi'den mülazım olduktan sonra çeşitli kasabalarda kadılık yapmıştır. Şairin ölüm tarihi Fâizî'de H. 1026, Mucib'de H. 1030 olarak geçmektedir.

Özellikle yazdığı bir terci-bend ile dönemindeki şiir ehlinin dikkatini çekmeyi başaran şairin kendine has bir üslubu olduğu Rıza Tezkiresi'nde ifade edilmektedir.

Kaynaklar: F, RI, TN.

AVNÎ: Asıl adı Yusuf Avnî Efendi olan şairin doğum yeri Tırnova'dır. Öğrenimini tamamladıktan sonra mülazım olmuş, müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Şairin ölüm tarihi Salim Tezkiresi'nde 1020/1708-09, Belîğ'de ise 1021/1709-10 olarak gösterilmektedir.

Kaynaklar: BEL, SAL, TN.

BAHÂRÎ: Asıl adı Ali Bahârî Efendi olan şair Tırhala'da doğmuştur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Kazasker Seydi Çelebi'den mülazım olan şair müderrislik görevlerinde bulunmuş, daha sonra da kadılık yapmıştır. Aynı zamanda Dülbend-zâde Kasım Paşa'nın çocuklarına da hocalık yapmıştır. Önceleri Kemâlî mahlasını kullanan şair, kendisiyle "Kem Ali" diye dalga geçilmesi üzerine bu mahlası bırakıp Bahârî mahlasını kullanmaya başlamıştır. Kaynaklar, şairliğinin yanında Bahârî'nin aynı zamanda iyi bir tarihçi olduğunu belirtirler. Latîfî Tezkire'sinde Bahârî'nin Prizrenli olduğu ifade edilmektedir. Ancak Âşık Çelebi, Latîfî'nin verdiği bu bilginin yanlış olduğunu, şairin Tırhala doğumlu olduğunu söylemektedir. Özellikle tarih düşürmedeki maharetiyle öne çıkan Bahârî, Çatalca'da kadılık yaptığı sırada 958/1551 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: AÇ, L, TN.

BEHÇETÎ: Hezargrat'ta doğan Behçetî'nin asıl adı Hüseyin'dir. Öğrenimini takiben divan kâtipliği yapmıştır. Bazı vezirlere de kâtiplik yapan şair Peç seferi dönüşünde 1095/1683-84'te ölmüştür.

Kaynaklar: SA, TN.

BEYÂNÎ: Asıl adı Mustafa olan şair, Carullahzâde lâkabıyla tanındı. Kaynakların çoğuna göre Rusçuk'ta, Âşık Çelebi ve Riyâzî'ye göre Niğbolu'da doğdu. Ebussuud'un oğlu Mehmed Çelebi'den, bir başka görüşe göre bizzat Ebussuud Efendi'den mülazım oldu. Kestel medresesinde müderrislik, Havran'da kadılık

yaptı. Hacca gidip döndükten sonra mesleğinden ayrılarak Atmeydanı civarındaki Sofiler tekkesi şeyhi Ekmel Efendi'ye bağlandı. Halifesi olarak Gelibolu'daki zaviyelerin birine gitti. Şeyhinin ölümü üzerine (985/1577-78) onun yerine geçmiş, 1006/1598 tarihinde vefat etmiştir.

Arapça ve Türkçe şiirleri vardır. Tarikata girdikten sonra yalnız tasavvufî şiirle meşgul oldu. Edebî alanda tezkire yazarlığı ile tanındı.

Kaynaklar: AÇ, HÇ, B, K, R, F, RI, TN.

BEYÂNÎ: Yanbolu'da doğdu. Şeyh Kemaloğlu lâkabıyla tanındı. Genç yaşta, Kanunî döneminde öldü. Manzum ve mensur çalışmaları vardır.

Kaynaklar: HÇ, K, TN.

CEVÂNÎ: Kadı-zâde Cevânî adıyla tanınan şair, Tırhala doğumludur. Öğrenimini tamaladıktan sonra Kemal Paşa-zâde'den mülazım olmuş, çeşitli yerlerde kadılık yaptıktan sonra Vize kadılığına getirilmiş ve burada 950/1543 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: AÇ, HÇ, R, TN.

DÂNÂ: Yanbolu'da doğdu. Ferez dak İbrahim Çelebi adıyla tanınan şair, Bahadır Giray'ın nedimlerindenidir.

Kaynaklar: RI, M, TN.

DÜRRÎ: Asıl adı Süleymân olan şair Şumnu'da doğmuştur. Tayip Efendi'nin oğludur. Hâcegân sınıfına mensup olan Dürrî, Sünbülzâde Vehbi'nin "Tuhfe"sine "Güher-Riz" adlı bir nazire yazmıştır.

Kaynaklar: FAT, TN.

EMÂNÎ: Niğbolu doğumlu olan Emânî, danışmend şairlerindenidir. Ahdî, şairin Figânî ve Revânî'ye öykündüğünü ifade etmektedir. Emânî'nin şairliği kendi döneminde oldukça beğenilmiştir.

Kaynaklar: A, B.

EMÂNÎ: Rusçukludur. Asıl adı Mustafa olup, bir eminin oğludur. Kınalızâde Ali Çelebi'nin danışmendi iken bırakıp divan kâtibi oldu. Şiirleri beğenilmiştir. Tarih düşürmedeki ustalığıyla ün kazanan şair 1000/1592 tarihinde ölmüştür.

Kaynaklar: AÇ, HÇ, B, R, F, RI, TN.

EMRÎ: 1268/1851-52 tarihinde Tırnova'da doğan şairin asıl adı Murad Emrî Efendi'dir. Sadık adında birisinin oğludur. Kitapçılık ve matbaacılık işlerinde çalışan şair 1335/1916-17 tarihinde Bursa'da vefat etti.

Oldukça hacimli bir divana sahip olan Emrî'nin bu eseri 1329/1911 tarihinde Bursa'da Matbaa-i Emrî'de eski harflerle basılmıştır. Basılan bu divanın kapağında "İhyâ-yı Âsâr-ı Eslâf", "Mudhikat-ı Dehr", "Hatırat" ve "Alacalı Defter" adlı eserlerinin de neşeredileceği ifade edilmektedir. Son Asır Türk Şairleri adlı eserde şairin, "şiir denilebilecek güzel sözlerinin beş on sahifeden ibaret olduğu" ifade edilmektedir.

Kaynaklar: SAT, TN.

FASÎHÎ: Niğbolu'da doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Öğrenimini tamamladıktan sonra divan kâtibi oldu. Bu konudaki yeteneğinden dolayı bazı vezirlere divan efendisi tayin edildi. II. Ahmed dönemi sadrazamlarından Ali Paşa'ya bağlandı ve bu yolla defter-i hakanî emiri oldu. Arapça ve Farsçaya hâkim olan şair, Şeyh Fenâyî'ye (Beşiktaşlı Yahya Efendi Dergâhı şeyhi) bağlandı. Bu yüzden Beşiktaş'a yerleşti ve 1106/1694 tarihinde orada öldü.

Kaynaklar: SA, SAL, BEL, TN.

FAZLÎ: Şumnu'da doğdu. Asıl adı Seyyid Osman Efendi olan şair, Atpazarı Şeyhi lâkabıyla tanındı. İstanbul'da öğrenimini tamamladıktan sonra Şeyh Abdullah Efendi'ye hizmet etti. Sultan Selim Camii'nde Cuma vaizliği yaptı. Bir ara Kıbrıs'a sürüldü. Burada vaktini eser yazmakla geçirdi. Telvih, Tavzih, Muhtasar ve Mutavel'e şerh yazdı. Başka eserleri de vardır. Halvetiye'nin önemli şeyhlerinden biri olan şair 1102/1690-91 tarihinde Magosa'da öldü.

Kaynaklar: SA, SAL, TN.

FAZLÎ: 1256/1841 tarihinde Rusçuk'ta doğan şairin asıl adı Mahmud Fazlî Efendi'dir. Hâcegân-ı Divan'dan Süleyman Şükrü Efendi'nin oğludur. Telgraf ve posta müdürlüklerinde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1327/1909 tarihinde emekli oldu. Takriben 1327/1911-12 tarihinde de vefat etti.

Oldukça neşeli bir mizaca sahip olan şair Bektaşî nefesleri okumakla ve çeşitli meclislerde anlattığı fıkralarla tanınmıştır.

Kaynaklar: SAT, TN.

FEHMÎ: 1295/1878 tarihinde Varna'da doğan şairin asıl adı Hasan Fehmî Bey'dir. Trabzonlu Zaim-zâde Mehmed Midhat Efendi'nin oğludur. Arapça, Fransızca,

Almanca, İngilizce, İtalyanca ve Rusça bilen Fehmî, çeşitli zamanlarda sürgünlerle gönderilmiştir. 1334/1916 tarihinde 39 yaşındayken vefat etti.

Şairin çeşitli dergilerde yayınlanmış şiirlerinin yanında İngilizce'den tercüme ettiği "Çar", Almanca'dan tercüme ettiği "Devlet-i Âliyye'nin Za'f ve Kuvveti" ve İtalyanca'dan tercüme ettiği "Dehâ Nedir" adlı eserleri bulunmaktadır. Aynı zamanda "Hacle-i Ebkâr" adlı manzum bir eseri de 1331/1913 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

Kaynaklar: SAT, TN.

FEHMÎ: Sakka-zâde Fehmî Derviş Efendi namıyla tanınan şair Köstendil doğumludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra müderrislik yapmış, 1078/1667 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: SA, BEL, TN.

FENÂYÎ: Şumnu'da doğdu. Asıl adı Mehmed Mustafa Efendi olan şair, Odabaşı Şeyhi sanıyla tanındı. Yeniçeri şairlerindedir. Sırasıyla aşçı, vekilharç ve odabaşı oldu. Şeyh Yahya Efendi'nin soyundan Emetullah kadınla evlendi. Halvetî şeyhi Selâmi Efendi tarafından yetiştirildi. Kendisi zaviye yaptırıp şeyh oldu. 1115/1703-04 tarihinde vefat eden Fenâyî'nin mezarı Üsküdar'dadır.

Kaynaklar: SA, SAL, TN.

FENNÎ: 1272/1856 tarihinde Tırnova'da doğdu. Asıl adı İsmail Fennî Bey olan şair, Tırnova idare meclisi üyesi Mahmud Bey'in oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra devletin çeşitli kalemlerinde görev alan Fennî 1327/1909 tarihinde emekli edilmiştir. Şairin telif ve tercüme 13 tane eseri vardır.

Kaynaklar: SAT, TN.

FERRÎ: 1170/1756 tarihinde Tatarpazarcık'ta doğdu. Asıl adı Mehmed'tir. Yaklaşık 2000 beyitten oluşan divanını 1200/1785-86 tarihinde tertip eden Ferrî'nin Farsça şiirleri de vardır. Genellikle İstanbul'da oturan şair, 1220/1805 tarihinde vefat etti.

Kaynaklar: SAT, Ş, TN.

FETHÎ: 1219/1804-05 tarihinde Rusçuk'ta doğdu. Asıl adı Fethi Mehmed Ali Efendi olan şair Osmanbey-zâde sanıyla tanındı. Edirne'ye gelerek öğrenimini tamamladı. 1239/1823-24 tarihinde İstanbul'a geldi. Burada bir müddet ders verdikten sonra tekrar Rusçuk'a döndü. 1251/1835-36 tarihinde tekrar İstanbul'a gelerek Mekteb-i Adliyye'de hocalık yapan şair aynı zamanda Meclis-i Maarif-i Umumiye azalığı yaptı. 1274/1857 tarihinde İstanbul'da ölen Fethî, Eyüp'te medfundur.

“Hilye-i Sultânî”, “Hayru'l-Hasen fi Şerhi'l-Müsteşâri'l-Mu'temen” “Sermâye-i Necât”, “Tercüme-i Nasâyih-i Eflâtun” ve “İlm-i Tabâkati'l-Arz” adlı eserleri vardır. Ayrıca İstanbul kütüphanelerinde bulunân kitapların isimlerini ihtiva eden “El-Âsâru'l-Aliyye fi Hazâ'ini'l-Kütübi'l-Osmâniyye” adlı bir eser yazmaya başlamış fakat bu eserin birinci cildini tamamlayabilmiştir. Fethî'nin bu eseri İstanbul Bayezid Devlet Kütüphanesi'ndedir.

Kaynaklar: FAT, SAT, TN.

GAYÛRÎ: Balçık'ta doğan şairin asıl adı Hayreddin'dir. Öğrenimini tamamladıktan sonra kadı olmuş, 1030/1620-21'de ölmüştür.

Kaynaklar: M, RI, TN.

HÂFİZ: Asıl adı Seyyid Hafız Abdullâh Efendi olan şair Rusçuk'ta doğmuştur. Seyyid Halil Efendi'nin oğludur. Manzum bir tuhfe sahibidir.

Kaynaklar: TN.

HAKKI: Asıl İsmail olan şair Şumnu doğumludur. İyi bir tashil gören İsmail Hakkı Efendi, Farsça ve Arapça'nın yanında batın ilimlerini de bilirdi. Halveti Şehi iken Bursa'da inzivaya çekilmiş 1137/1724 yılında vefat etmiştir.

Manzum, mensur eserleri vardır. Müretteb Divanı yanında Ruhü'l-beyan adlı bir tefsir kitabı ile akaid ve tarikata dair risaleleri bulunmaktadır.

Kaynaklar: RAM

HÂLETÎ: Asıl adı Abdullah Çelebi olan şair Köstendil Ilıca'da doğmuştur. Sanavber namında bir kadının oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Gelibolu, Yenişehir, Filibe ve Selanik'te kadılık yapmıştır. Kaynaklar şairin şiir yazmadaki hünerini beğenmemekle birlikte “galebe-i aşk ve cezbe-i şevk” ile söylediği sözlerin emsalsiz olduğunu ifade ederler. 974/1566 tarihinde vefat etmiştir. Gelibolulu Âlî, şairin Filibeli olduğunu söylemekle birlikte diğer kaynaklar Köstendil Ilıcalı olduğu konusunda birleşirler. Tuhfe-i Naili'de şairin Sanavberî mahlasını da kullandığı ifade edilmektedir.

Kaynaklar: AÇ, F, B, R, K, L, TN.

HALÎL: Asıl adı Halil Efendi olan şair Rusçukludur. 1134/1721'de vefat etmiştir.

Kaynaklar: F, TN.

HANDÎ: Handî Efendi adıyla tanınan şair, 19. yüzyılda Eski Zağra'da doğmuştur. Çeşitli devlet görevlerinde bulunan Handî hakkında tezkirelerde ve biyografik

kaynaklarda hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Şairin divançesi vardır (Özkan, 2005).

LAFZÎ: Asıl adı İbrahim Efendi olan şair, Aydonat doğumludur. İstanbul'a gelip öğrenimini tamamlayan şair tekrar Rumeli'ye dönmüş buradaki bazı kazalarda kadılık yapmıştır. 1086/1675 tarihinde ölmüştür.

Kaynaklar: SA, TN.

LUTFÎ: Asıl adı Hafız Halil Lutfî Bey olan şair Tırnova doğumludur. 1261/1845 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: F, TN.

MESTÎ: Novaberde'ye bağlı Geylan Kasabası'nda doğdu. Ataları Anadolu'dan göç etmiş Sarı Yakuboğulları idi. Kaynaklar şairin "inşâya kâdir üslûb-ı mu'ammâda mâhir" olduğunu söylemektedir.

Kaynaklar: AÇ, K, TN.

MEYLÎ: Novaberde'de doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Kültüre karşı aşırı eğilimi olduğundan Meylî mahlâsını almıştır. Âşık Çelebi'ye göre kendisini himaye eden birisi olsaydı ünlü bir şair olurdu.

Kaynaklar: AÇ.

NÂCÎ: 1265/1848 tarihinde Balçık'ta doğdu. Müftü-zâde veya Zaim-zâde Nâcî Kasım Efendi adıyla tanındı. Balıkesir A'sâr Nezareti başkâtipliği yaptı. 1327/1908 tarihinde vefat eden şair Edremit'de medfundur.

Kaynaklar: TN.

NAZÎF: Asıl adı Mehmed Efendi olan şair Tırhala doğumludur. Tırhala müftülüğü yapan Nazîf 1106/1694 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'dadır.

Kaynaklar: SAL, SA, BEL, TN.

NİZÂMÎ: Asıl adı Ahmet olan Nizâmî, Rumeli'de Aydonat kasabasında doğmuştur. Minkarî-zâde Yahya Efendi'den mülâzım olmuş, müderrislik yapmış ve daha sonra da kendisine saray-ı cedit hocalığı verilmiştir. Arapça ve Farsça'yı iyi bilen şair birçok öğrenci yetiştirmiştir. Mincel Ahmed namıyla da tanınan Nizâmî, 1108/1696-97 tarihinde ölmüştür.

Kaynaklar: SAL, TN.

RÂSİM: Şumnulu olan şairin asıl adı Hüseyin Râsim Efendi'dir. Sultan II. Mahmud zamanı şairlerindedir.

Kaynaklar: F, TN.

REFÂHÎ: Hacı Giray namıyla tanınan şair 1230/1814 tarihinde Vize'de doğdu. Hakkında kaynaklarda pek bir bilgiye rastlanmayan Refâhî 1290/1873 tarihinde vefat etti.

Kaynaklar: FAT, TN.

RESÂ: 1215/1800-01 tarihinde Rusçuk'ta doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Öğrenimini tamamladıktan sonra divan kâtipliği ve kethüdalık görevlerinde bulundu. II. Murad döneminde hâcegâna katıldı. 1269/1852 tarihinde ölen şair Hezargrat'ta medfundur. Resâ'nın, "Kaside-i Bürde"ye tahmisi vardır.

Kaynaklar: FAT, TN.

RİZÂYÎ: Asıl adı Rıdvan Çelebi olan şairin doğum yeri Niğbolu'dur. Öğrenimini Sultan Süleyman Medresesi'nde tamamladıktan sonra Hacı Hasan-zâde'den mülâzım oldu.

Kaynaklar: AÇ, K, F, TN.

RİZÂYÎ: Baba Mahmud Efendi namıyla tanınan şair Tırnova'da doğmuştur. Yeşil-zâde diye tanınan bir kadının oğludur. Nakşibendî tarikatına mensup olan şairin Arapça kasidelerinin yanında Türkçe şiirleri bulunmaktadır. Diğer taraftan nesir tarzında eserleri ve tarihleri vardır.

Kaynaklar: AÇ, K.

RUMÛZÎ: Acem-zâde namıyla tanınan şair Tırhala'da doğmuştur. Ahdî, şairinin şiirlerinden övgüyle bahsetmektedir.

Kaynaklar: A, TN.

SADRÎ: Pravadi'de doğan şairin asıl adı Abdulkaki'dir. Şeyh Selâmî-zâde Mustafa Efendi'nin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra kadılık yapan Sadrî, 1082/1671 tarihinde vefat etti.

Şairin mahlası İsmail Beliğ'in Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyl-i Zübdetü'l-Eş'âr isimli eserinde Sadrî olarak geçmekle birlikte Tuhfe-i Nâilî'de Kadrî olarak yer almaktadır.

Kaynaklar: BEL, TN.

SALÂHÎ: Asıl adı Hüseyin olan şair Tırhala doğumludur. Kadılık görevlerinde bulunan Salâhî Türkçenin yanında Çağatayca ve Farsçada da şiir söyleyebilmektedir. Ahdî, onun, inşalarını, gazel, mesnevi, lugaz ve muammalarını övmektedir.

Kaynaklar: A, TN.

SEHÂYÎ: Niğbolu'da doğan şairin asıl adı Mehmed'dir. Zeyniyeden Şeyh Zeynel'in oğludur. Döneminin tanınmış şairlerinden olan Sehâyî'nin doğum ve ölüm tarihi bilinmemekle birlikte Âşık Çelebi, tezkiresinde, onun öğrenimine devam ettiğini ve elinden tutulursa ilimde çok iyi yerlere gelebileceğini ifade etmektedir.

Kaynaklar: AÇ, TN.

ŞEFKATÎ: Hafız Edhem Şefkatî Efendi olarak tanınan şair, Zağra veya Serez'de doğmuştur. Serezli Yusuf Paşa'nın divan efendisi olan Şefkatî, Sultan Abdülmecid devrinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: FAT, TN.

ŞEM'Î: Asıl adı Şem'î Mehmed Efendi olan şair Köstendil doğumludur. Abdullah Efendi adında birinin oğludur. Köstendil müftülüğü yapan şair, aynı zamanda iyi bir hattattır. 1272/1855 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: TN.

ŞERİF: Şumnu'da doğan şairin asıl adı Halil Şerîf Yusuf Paşa'dır. Bosna valiliği ve vezirlik yapmış, 1162/1748-49 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: RAM, TN.

ŞEYHÎ: Molla-zâde Şeyh Süleyman Şeyhî Efendi namıyla tanınan şair 1163/1749 tarihinde Köstendil'de doğmuştur. Molla-zâde Hasan Efendi'nin oğludur. Cizye katipliği yapan şair 1235/1819 tarihinde Köstendil'de vefat etmiştir.

Kaynaklar: TN.

ŞİRÎ: Asıl adı Ali olan şair Silistre'de doğmuştur. Sipahi şairlerden olan Şîrî aynı zamanda iyi bir hattattır. Kaynaklar onun kolayca şiir söylemedeki maharetini övmektedir. Nesir tarzında da eserleri bulunan şair, 1000/1592 yılında Silistre'de ölmüştür.

Kaynaklar: AÇ, HÇ, B, R, F.

ŞŪHÎ: Kadî-zâde Mehmed ŞŪhî Çelebi namıyla tanınan şair Aydıncık doğumludur. Hakkında fazla bilgi bulunamayan ŞŪhî 1094/1682 tarihinde vefat etmiştir.

Kaynaklar: TN.

ŞŪKRÎ: Silistre'de doğan şairin asıl adı Ahmed Şükrü Efendi'dir. Hayatıyla ilgili pek bir bilgi yoktur. 1324/1906 tarihinde hayatta olduğu divanının takdiminden anlaşılmıştır. Divanı Millet Kütüphanesi Emiri Efendi kısmındadır.

Kaynaklar: TN.

TARİKÎ: Vidin'de doğdu. Öğrenimi sırasında II. Bayezid dönemi sonlarında öldü.

Kaynaklar: L, HÇ, TN.

TARZÎ: Eski Zağralı olan şairin asıl adı Mehmed Efendi'dir. 1060/1650 tarihinde vefat etmiştir. Tuhfe-i Naili'de, Safâyî ve Mucib tezkirelerinde Tarzî'ye isnat edilen Vasiyet-nâme unvanlı manzumenin şaire ait olmadığı ifade edilmektedir.

Kaynaklar: SA, M, TN.

UYŪNÎ: Uyûnî Çelebi namıyla tanınan şair Zağra'da doğmuştur. Kaynaklarda şair hakkında bir bilgiye rastlanamamıştır.

Kaynaklar: F, TN.

ŪMÎDÎ: Akçakızanlık kasabasında doğdu. Asıl adı Şeyh Ahmed Ūmîdî Efendi'dir. Celvetiye şeyhlerinden İsmail Efendi'nin oğludur. İstanbul'da Küçük Ayasofya'daki Hüseyin Ağa zaviyesine şeyh, Şehzâde Camii'ne vaiz oldu. 1106/1694 tarihinde vefat eden şair Fatih'te medfundur.

"Mecalis-i Evliya"sı, tıpla ilgili "Keşf-i Beyan"ı ve dua mecmuası vardır.

Kaynaklar: SA, SAL, TN.

VAHDÎ: Hacıoğlupazarı'nda doğdu. Asıl adı İbrahim'dir. Hacı Mustafa bin Mehmed Efendi'nin oğludur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Abdurrahim-zâde Yahya Efendi'den mülâzım olmuş ve birçok medresede müderrislik yapmıştır. Halep kadılığı da yapan şair aynı zamanda hattattır. 1126/1714 tarihinde vefat eden Vahdî Eyüp'te medfundur.

"Mutavvel"e şerhi, İbni Hallakâni tarihi çevirisi ve Arap şairleri hakkında alfabe sırasıyla şairler tezkiresi yazdı.

Kaynaklar: SAL, TN.

YETİMÎ: Yetimî Çelebi olarak tanınan şair Şumnu'da doğmuştur. Özi Kalesi Muhafızlığı'nda kâtiplik yapmıştır. 1166/1752 tarihinde vefat eden Yetimî Şumnu'da medfundur.

Kaynaklar: FAT, TN.

ZARİFÎ: Vidin'de doğan şair genç yaşta vefat etmiştir. Gelibolulu Âlî, kendisinin şiirlerini bütün zurefânın beğendiğini ifade etmektedir.

Kaynaklar: K.

ZARİFÎ: Ömer Baba namıyla tanınan Şeyh Ömer Zarîfî Efendi Rusçukludur. 1210/1795 tarihinde vefat eden Zarîfî Rusçuk'ta Tombul Camii haziresinde medfundur.

Kaynaklar: FAT, TN.

ZİVER: Asıl adı Ahmed Zîver Efendi olan şair Hacıoğlu Pazarcıklıdır. 1174/1760 tarihinde vefat eden Zîver, Silivrikapı'da medfundur.

Kaynaklar: TN.

ZÜLÂLÎ: Enderunlu Hasan Zülâlî Efendi. Deli Hüseyin Paşa Silahdarı Ali Ağa'nın oğludur. Delvine kazasına bağlı Aydonat Kasabası'nda doğmuştur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi'den mülazım olmuş, Saray-ı Galata'da ve Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra H. 1131 tarihinde Bursa kadısı olmuştur. 1144/1721 tarihinde vefat eden şairin şiirleri döneminde beğenilmiştir.

Kaynaklar: RAM, SAL, TN.

SONUÇ

	ŞAİR	DOĞUM YERİ	YAŞADIĞI YÜZYIL ¹	MESLEĞİ / SINIFI
1	Âhî	Niğbolu	15-16. Yüzyıl	Müderris
2	Akif Yusuf	Şumnu	-	Kâtip, Kethüda
3	Alî	Rusçuk	16. Yüzyıl	İmam-hatip
4	Aşkî	Zağra	17. Yüzyıl	Kadı
5	Avnî	Tırnova	17. Yüzyıl	Müderris, Kadı
6	Bahârî	Tırhala	16. Yüzyıl	Müderris, Kadı

1 Ölüm ve doğum tarihi belli olmayan şairler için ilk defa biyografisinin yer aldığı tezkirenin yazıldığı yüzyıl dikkate alınmıştır.

7	Behçetî	Razgrat	17. Yüzyıl	Kâtip
8	Beyânî	Rusçuk/Niğbolu	16. Yüzyıl	Müderriş, Kadı
9	Beyânî	Yanbolu	16. Yüzyıl	-
10	Cevânî	Tırhala	16. Yüzyıl	Kadı
11	Dânâ	Yanbolu	17. Yüzyıl	-
12	Dürrî	Şumnu	18. Yüzyıl	Memur
13	Emânî	Niğbolu	16. Yüzyıl	Danişmend
14	Emânî	Rusçuk	16. Yüzyıl	Kâtip
15	Emrî	Tırnova	19. Yüzyıl	Kitapçı
16	Fasîhî	Niğbolu	17. Yüzyıl	Kâtip
17	Fazlî	Şumnu	17. Yüzyıl	Vâiz
18	Fazlî	Rusçuk	19. Yüzyıl	Memur
19	Fehmî	Varna	19-20. Yüzyıl	Memur
20	Fehmî	Köstendil	17. Yüzyıl	Müderriş
21	Fenâyî	Şumnu	17. Yüzyıl	Asker
22	Fennî	Tırnova	19. Yüzyıl	Memur
23	Ferrî	Tatarpazarcık	18. Yüzyıl	-
24	Fethî	Rusçuk	19. Yüzyıl	Müderriş
25	Gayûrî	Balçık	16-17. Yüzyıl	Kadı
26	Hâfız	Rusçuk	-	-
27	Hakkı	Şumnu	18. Yüzyıl	-
28	Hâletî	Köstendil Ilıcası	16. Yüzyıl	Kadı
29	Halîl	Rusçuk	16-17. Yüzyıl	-
30	Handî	Eski Zağra	19. Yüzyıl	Memur
31	Lafzî	Aydonat	17. Yüzyıl	Kadı
32	Lutfî	Tırnova	19. Yüzyıl	-
33	Mestî	Novaberde	-	-
34	Meylî	Novaberde	16. Yüzyıl	-
35	Nâcî	Balçık	19. Yüzyıl	Kâtip
36	Nazîf	Tırhala	17. Yüzyıl	Müftü
37	Nizâmî	Aydonat	17. Yüzyıl	Müderriş
38	Râsim	Şumnu	19. Yüzyıl	-
39	Refâhî	Vize	19. Yüzyıl	-
40	Resâ	Rusçuk	19. Yüzyıl	Kâtip, Kethüda
41	Rızâyî	Niğbolu	16. Yüzyıl	-

42	Rızâyî	Tırnova	16. Yüzyıl	-
43	Rumûzî	Tırhala	16. Yüzyıl	-
44	Sadrî	Pravadi	17. Yüzyıl	Kadı
45	Salâhî	Tırhala	16. Yüzyıl	Kadı
46	Sehâyî	Niğbolu	16. Yüzyıl	-
47	Şefkatî	Zağra/Serez	19. Yüzyıl	Kâtip
48	Şem'î	Köstendil	19. Yüzyıl	Müftü
49	Şerîf	Şumnu	18. Yüzyıl	Vali, Vezir
50	Şeyhî	Köstendil	18-19. Yüzyıl	Kâtip
51	Şîrî	Silistre	16. Yüzyıl	Asker
52	Şûhî	Aydıncık	17. Yüzyıl	-
53	Şükrî	Silistre	19-20. Yüzyıl	-
54	Tarîkî	Vidin	15-16. Yüzyıl	-
55	Tarzî	Eski Zağra	17. Yüzyıl	-
56	Uyûnî	Zağra	19. Yüzyıl	-
57	Ümîdî	Akçakızanlık	17. Yüzyıl	Vâiz
58	Vahdî	Hacıoğlupazarcık	17-18. Yüzyıl	Müderriş, Kadı
59	Yetîmî	Şumnu	18. Yüzyıl	Kâtip
60	Zarîfî	Vidin	16. Yüzyıl	-
61	Zarîffî	Ruşçuk	18. Yüzyıl	-
62	Zîver	Hacıoğlupazarcık	18. Yüzyıl	-
63	Zülâlî	Aydonat	17-18. Yüzyıl	Müderriş, Kadı

Bu yazıda, kaynaklarda tespit edilebilen, bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan yerleşim birimlerinde doğmuş 63 şair ele alınmıştır (Bu değerlendirmeye Sofya ve Filibe şairleri dâhil edilmemiştir). Bunlardan 2 tanesi 15. yüzyıl sonu 16. yüzyıl başında, 16 tanesi 16. yüzyılda, 2 tanesi 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başında, 15 tanesi 17. yüzyılda, 2 tanesi 17. yüzyıl sonu 18. yüzyıl başında, 7 tanesi 18. yüzyılda, 1 tanesi 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında, 13 tanesi 19. yüzyılda, 2 tanesi 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında yaşamıştır. 3 şairin de yaşadığı yüzyıl tespit edilememiştir. Bu dağılıma bakıldığında Bulgaristan sınırları içerisinde kalan yerleşim birimlerinin 16. ve 17. yüzyılda Osmanlı şiirine önemli katkılar yaptığını açıkça görmek mümkündür. Bu durum klasik Türk edebiyatının gelişim seyrine de uygun düşmektedir. Diğer taraftan bu coğrafyanın, 15. yüzyıl sonundan başlayarak 20. yüzyıl başlarına kadar sürekli şair yetiştirmesi bu böl-

gede bulunan yerleşim birimlerinin birer kültür merkezi denebilecek niteliklere sahip olduğunu da düşündürmektedir.

Şairlerin meslek tercihlerine göz atıldığında 3 tanesinin müderris, 5 tanesinin müderris ve kadı, 7 tanesinin kadı, 9 tanesinin kâtip, 5 tanesinin imam, vaiz veya müftü, 1 tanesinin danişmend, 1 tanesinin kitapçı, 5 tanesinin memur, 2 tanesinin asker, 1 tanesinin vali ve vezir olduğu, 22 tanesinin de mesleğinin belli olmadığı görülür. Bu dağılıma bakıldığında şairlerin tercih ettikleri mesleklerin iyi bir eğitim öğretim gerektiren meslekler olduğu anlaşılır.

Asırlar boyu Osmanlı idaresiyle yönetilen bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan yerleşim birimlerinin Türk kültür ve edebiyatına önemli katkısı olmuştur. Yapılan bu katkıyı sadece klasik Türk edebiyatı sahasında eserler vermiş şairlerin şahsında bile görmek mümkündür. Kültür ve edebiyatın diğer şubeleri göz önüne alındığında özelde Bulgaristan sınırları içerisinde kalan yerleşim birimlerinin, genelde ise Rumeli'nin Türk kültür ve edebiyatına katkısı oldukça büyüktür. Diğer taraftan Türk kültür ve edebiyatının da bu coğrafyanın şekillenmesinde oynadığı rolü unutmamak gerekir.

KISALTMALAR

- A:** Ahdi Tezkiresi (Gülşen-i Şu'ara)
AÇ: Âşık Çelebi (Meşa'irü'ş-Şu'ara)
B: Beyani Tezkiresi (Tezkire-i Şu'ara)
BEL: Belîğ Tezkiresi (Nuhbetü'l-Asar li Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'ar)
F: Faizi Tezkiresi (Zübdetü'l-Eş'ar)
FAT: Fatin Tezkiresi (Hatimetü'l-Eş'ar)
HÇ: Hasan Çelebi Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'ara)
K: Kühü'l-Ahbar
L: Latifi Tezkiresi (Tezkiretü'ş-Şu'ara ve Tabsıratü'n-Nuzama)
M: Mucib Tezkiresi (Tezkire-i Şu'ara)
R: Riyazî Tezkiresi (Riyâzü'ş-Şu'ara)
RAM: Ramiz Tezkiresi (Âdâb-ı Zurefa)
RI: Rıza Tezkiresi (Tezkire-i Şu'ara)
S: Sehi Tezkiresi (Heşt Behişt)
SA: Safayi Tezkiresi (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâ'idi'l-Eş'âr)

SAL: Salim Tezkiresi (Tezkire-i Şu'ara)

SAT: Son Asır Türk Şairleri

Ş: Şefkat Tezkiresi (Tezkire-i Şu'ara)

TN: Tuhfe-i Naili

KAYNAKLAR

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim. (1985). İsmail Beliğ, Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar. Ankara.

AÇIKGÖZ, Namık. (1982). Riyazü'ş-Şu'ara, Riyâzî Mehmed Efendi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi.

ALTUN, Kudret. (1997) Tezkire-i Mucib, İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük. Ankara.

CANIM, Rıdvan. (2000). Latîfî, Tezkiretü'ş-şu'arâ ve Tabsiretü'n-nuzamâ (İnceleme-Metin). Ankara.

ÇAPAN, Pervin. (2005). Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâidi'l-Eş'âr), İnceleme-Metin-İndeks. Ankara.

ÇİFTÇİ, Ömer. (1996). Hâtimetü'l-Eş'ar. Yayınlanmamış Yüksek Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

ERDEM, Sadık. (1994). Râmiz ve Âdâb-ı Zurefâsı-İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük. Ankara.

EYDURAN, Aysun. (1999). Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şu'arâ (İnceleme-Tenkitli Metin). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal. (1999). Son Asır Türk Şairleri. C.1. Haz: Müjgan Cunbur. Ankara.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal. (1999). Son Asır Türk Şairleri. C.1. Haz: İbrahim Baştuğ. Ankara.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal. (2000). Son Asır Türk Şairleri. C.2. Haz: M. Kayahan Özgül. Ankara.

İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal. (2000). Son Asır Türk Şairleri. C.3. Haz: Hidayet Özcan. Ankara.

İNCE, Adnan. (2005). Tezkiretü'ş-Şu'ara, Sâlim Efendi. Ankara

İPEKTEN, Haluk-İSEN, Mustafa-TOPARLI, Recep-OKÇU, Naci-KARABEY, Turgut. (1988). Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Ankara.

- İSEN, Mustafa. (1994). Künhü'l-ahbar'ın Tezkire Kısmı. Ankara.
- İSEN, Mustafa. (1997). Ötelerden Bir Ses. Ankara.
- İSEN, Mustafa. (1998). Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behişt. Ankara.
- İSEN, Mustafa. (1999). Latifi Tezkiresi. Ankara.
- KAYABAŞI, Bekir. (1996). Kaf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'arı. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILIÇ, Filiz. (1994). Meşâ'irü'ş-şu'arâ (İnceleme-Tenkitli Metin). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILIÇ, Filiz. (2005). Şefkat, Tezkire-i Şu'ara. Ankara.
- KUTLUK, İbrahim. (1989). Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'ara. Ankara.
- ÖZKAN, Ömer. (2005). Eski Zağralı Bir Divan Şâiri: Handî ve Divançesi. Bilig. Sayı 32. Ankara.
- SOLMAZ, Süleyman. (2005). Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin). Ankara.
- TUĞLACI, Pars. (1985). Osmanlı Şehirleri. İstanbul.
- TUMAN, Nail. (2001). Tuhfe-i Nailî, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri. Ankara.
- ZAVOTÇU, Gencay. (1993). Tezkire-i Rıza. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.